

Dejmijan Volter

TRANSREALIZAM: PRVI ZNAČAJAN LITERARNI POKRET 21. VEKA?

Tamno skeniranje (*A Scanner Darkly*) jedan je od najpoznatijih romana Filipa K. Dika, ali i jedan od onih graničnih. Napisan 1973. i neobjavljen do 1977, on predstavlja most između njegovih romana iz središnjeg dela karijere, pisanih nesumnjivo u žanru naučne fantastike, poput *Čoveka u visokom dvorcu* (*The Man in the High Castle*) i *Da li androidi sanjaju elektronske ovce?* (*Do Androids Dream of Electric Sheep?*), i poznih radova u kojima je, očigledno, napustio taj žanr. Kao i romani *VALIS* i *The Divine Invasion*, koji su usledili, *Tamno skeniranje* sastojalo se od dve priče uklopljene u jednu – u osnovi je to SF potka o drogi koja razara svest, a s druge strane odvažno realistički, autobiografski prikaz života FKD dok je živio među narkomanima.

To je takođe, po mišljenju pisca, kritičara i matematičara Rudija Rukera, prvo delo literarnog pokreta koji će on, u svom eseju „Manifest transrealizma“ (1983), nazvati „transrealizmom“. Tri decenije kasnije, Rukerov esej nije izgubio ništa od svog značaja za savremenu literaturu. Ali dok je Ruker pisao u vreme kad se činilo da su SF i mejnstrim literatura jasno razgraničeni, danas je ovo dvoje sve teže razdvojiti. Izgleda da je sada, početkom 21. veka, literarni pokret koji je Ruker prizivao konačno sazreo.

Transrealizam se zalaže za to da romani prvenstveno treba da budu zasnovani na realnosti. Odbacuje veštačke konstrukte kao što su zaplet ili arhetipski karakteri, u korist stvarnih događaja i osoba, koji potiču direktno iz autorovog iskustva. Ali kroz ovo realističko tkanje, pisac provlači nit jedne posebne, neverovatno fantastične ideje, obično izvučene iz neke zbirke uputstava za pisanje fantastike,¹ naučne fantastike ili horora. Tako, na primer, transrealistički pisac koji detaljno i realistički prikazuje život u nekoj američkoj gimnaziji, uzdrmaće ga uplitanjem letećeg tanjira s vanzemaljcima koji imaju natprirodne moći, koje će oni onda preneti nekom sasvim običnom mladiću.

Da bismo u potpunosti razumeli Rukerovu nameru, vredi nabrojati nekoliko dela koja ne potpadaju pod transrealizam. Popularnim romanima-fantastikama ili SF novelama poput *Harija Potera* ili *Igara gladi* nedostaje dovoljno snažna realnost da bi se kvalifikovali za transrealizam. Očigledno realistički narativi koji ponekad sadrže fantastične elemente, poput stvarčica kao što su hajtek špijunski trileri, takođe ne spadaju u transrealizam jer su njihovi zapleti i arhetipski karakteri daleko od realnih. Transrealizam cilja na krajnje posebnu kombinaciju stvarnog i fantastičnog, sa specifičnim ciljem koji je izgleda postao vrlo bitan savremenim čitaocima.

Moguća lista transrealističkih pisaca istovremeno je sporna i fascinantna. Margaret Atvud zbog *Sluškinjine priče* (*The Handmaid's Tale*) i drugih romana, od *Oryx and Crake* na-

¹ Noviji termin za „fantastiku“ je „fantazi“. (Prim. prev.)

dalje. Stiven King, kad je u elementu i kada prikazuje radničku Ameriku uzdrmanu natprirodnim užasima. Tomas Pinčon, Don Delilo i Dejvid Foster Volas, među ostalim velikim imenima američke književnosti. Ijan Benks u romanima poput *Whit* i *The Bridge*. Dž. G. Balard, kao jedan od mnogih pisaca poteklih iz SF žanra, pionira transrealističke tehnike. Takođe Martin Ejmis u *Putokazu vremena (Time's Arrow)*, kao i mnogi drugi.

Bujanje fantastičnog u savremenoj prozi povremeno je opisivano kao „uklapanje naučne fantastike u mejnstrim“. Ali SF nastavlja manje-više u svom stilu, stvarajući razne eskapističke tvorevine mašte i fantazije za čitaoce koji žele da predahnu od realnosti. Naravno, liste za Bukerovu nagradu, kao i za druge nagrade, nimalo ne oskudevaju u čisto realističkim romanima. I naučna fantastika i realizam pružaju određenu utehu – ovo prvo, ukazujući nam na vratanca za bekstvo iz svakodnevne realnosti, ovo drugo, uveravajući nas da je stvarnost u koju se pouzdajemo čvrsta, postojana i nepromenljiva. Suština transrealizma, s druge strane, u tome je što on nije prijatan, jer nam govori da je naša stvarnost u najboljem slučaju konstruisana, u najgorem nepostojeća, i ne dozvoljava da pobegnemo od te spoznaje.

„Transrealizam je revolucionarna umetnička forma. Glavno oruđe masovne kontrole svesti jeste mit o zajedničkoj realnosti. Ruku pod ruku s tim mitom ide i predstava o 'normalnoj osobi'.“ Rukerova formulacija o transrealizmu kao revolucionarnom pokretu postaje naročito smislena ako pogledamo kako transrealizam koriste njegovi najbolji praktičari. Atvud, Pinčon i Volas, svi oni upotrebljavaju transrealističke tehnike da bi problematizovali načine pomoću kojih „zajednička stvarnost“ određuje ko je normalan, a ko nije – od političkog ugnjetavanja žena do duhovne smrti koju nam svima nameće moderno potrošačko društvo.

Transrealizam danas podupire veliki broj najradikalnijih i najprkosnijih poduhvata u savremenoj literaturi. Inteligentno seciranje temelja rasizma Kolina Vajtheda u delu *The Intuitionist* i njegov transrealistički prelazak na zombijsko-apokaliptični roman *Zone One*. Halucinatorno putovanje Monike Bern po budućnosti država u razvoju, kao i prikaz života žena uhvaćenih u mengele siromaštva i munjevitih tehnoloških promena (*The Girl in the Road*). *Humans*, neodoljivi roman za mlade Meta Hejga, koji čitaoca poziva da ljudski život sagleda očima vanzemaljaca. Transrealizam iza sebe ima trideset godina istorije, ali će možda tek u idućih trideset odrediti literaturu kakvu poznajemo.

Izvornik: Damien Walter, „Transrealism: the first major literary movement of the 21st century?“, The Guardian, 24. oktobar 2014.

(S engleskog preveo **Borivoj Gerzić**)